

TENDİK ASKAROV

(Kırgız Filozofu ve Edebiyat Eleştirmeni)

Hazırlayan: Dr. Ali Daşman [\[*\]](#)

Tendik Askarov 1937 yılında Toktogul ilçesine bağlı Konur Ögüz köyünde memur bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Bu köydeki yedi senelik okulu okuduktan sonra Frunze (Bişkek) şehrinin 5 no'lu okulunda orta eğitime devam etti.

1955- 1960 yılları arası Kırgızistan Milli Devlet Üniversitesi, Filoloji Fakültesini okudu ve buradan mezun oldu. İş hayatına atılmak yerine ideali olan akademisyenlik yolunda gayretleri oldu. Fakat o yılları çıkan kanun gereği hemen yüksek lisans ve doktora başlayamadı. Çünkü çıkan yeni kanuna göre fakülte mezunlarının en az iki yıl köy ve kolхозlarda çalışma zorunluluğu vardı. Bu süreden sonra Kırgız SSCB Bilimler Akademisinde yüksek lisans yapmaya hak kazanan belgeyi aldı. Askarov'un daha öğrencilik yıllarındayken bilim, sanatın güncel sorunları üzerine yaklaşık on makalesi gazete ve dergilerde yayımlandı.

1954 yılında Aalı Tokombayev'in 50. sanat yılı kutlanır. 5 no'lu Kırgız orta okul öğretmen ve öğrencileri ünlü şair ve yazar ile panel düzenlerler. Panelde şairin sanatçı kişiliğiyle ilgili konuşma görevi dokuzuncu sınıf öğrencisi Tendik Askarov'a verilir. Arkadaş, öğretmen ve öğrencilerinden daha çok bu sunumdan Aalı Tokombayev memnun kalır ve takdirlerini öğretmenlerinin huzurunda Tendik Askarov'a söyler.

İlk makalesi üniversite birinci sınıftayken yayımlanır (Alatoo Dergisi 1957), Üçüncü sınıftayken de Kırgızistan Yazarlar Birliği toplantısında Kırgız nazmı hakkında bir bildiri sunmuştur.

Başarılı bir öğrencilik dönemi geçiren Askarov, akademideki bilim adamlarının dikkatini çekmiş ve bir istisna olarak felsefe alanında yüksek lisans sınavlarına girme hakkı verilmiştir. Tartışmasız rakibi olmayan Askarov'a akademik (Ord. Prof. Dr.) Aziz Saliyev danışmanlık yapmaya karar vermiştir.

Dilin felsefesi, estetik yönü, biçembilim gibi konulara ilgi duyan Tendik Askarov 'Edebiyatın Şartlı Estetik Temelleri' konusunu tez olarak almıştır. Konunun felsefe, dil, edebiyat ve biçembilimsel yönü olması nedeniyle çok araştırılmamış zor ve çetin bir alan olduğunu genç bilim adayı da bilmektedir.

Uzun ve sabırlı bir çalışma dönemi geçiren Askarov, tezinde şartlılığın temeli, dünyayı tanımanın geneseolojik doğasına ait nitelik olduğunu, bireyin zihninde reel gerçeğin yansıma özelliklerinden dolayı ortaya çıktığını kanıtlamaya çalışmıştır. Bu tezi pek çok olgu, ampirik ve teorik ilke ve yaklaşımlar da doğrulamaktadır.

Söz konusu doktora tezi esasında yazılan monografi 1996 yılında 'İlim Basımevi' tarafından 'Estetiçeskaya priroda hudojestvennoy uslovnosti' (Sanatsal Şartlılığın Estetik Temeli) adıyla yayımlanmıştır. Kitaptaki teorik yöntem ve sonuçları Kırgızistan ve Sovyetler Birliği bilim adamları tarafından ilgi ve takdirle karşılanmıştır. Moskova'da 1971 yılında SSCB yazarlar birliğinin Kırgız edebiyatına ilişkin kurulunda diğer çalışmalarla beraber ele alınıp değerlendirilmiştir. O kurulda SSCB Bilimler Akademisi üyesi Georgiy Lomidze şu görüşlerini dile getirmiştir: 'Tendik Askarov'un kitabını çok beğendiğimi burada ifade etmek istiyorum. Yazar, şartlılık problemini estetik ve geneseolojik açıdan ele alıp farklı bir yöntem ve metot kullanmıştır. Askarov bu alanda önemli bir boşluğu doldurmuştur'.

Fen bilimleri doktoru profesör Z. S. Kedrini ise: Askarov sanatsal edebiyattaki şartlılık problemini çözmeye yönelik farklı bir açılım sunmaktadır. Bu konuyla ilgili ünlü edebiyatçı Buşmin'in görüş ve değerlendirmelerini karşılaştırdığımızda Buşmin'e göre Askarov konuyu daha gerçekçi ve sağlam temellere dayandırmaktadır. O şartlılığı felsefi planda dünyayı öğrenmeden insanlığa özgü araç olarak ele alır (stenografi 67). Değerli bilim adamı bu eserini, Moskova'da yayımlasa daha iyi olurdu (s.67). Askarov'un bu çalışması, Kırgızistan'da teorik ve estetik çalışmaların ileri

düzeyde olduğunun bir ispatıdır (s.13). SSCB Yazarlar Birliği Genel Sekreteri Y. İ. Surovtsev şunları söyler: Askarov sanatsal bir yapının biçim, biçem ve derin yapısını inceleyip değerlendirmede üstün bir yetenektir. Aytmatov ve 'Terkin' Todorovski'nin eserlerini incelediği çalışmasında bu açıkça görülmektedir. (s.16) Bana göre bu kitaptaki eleştiriye açık birkaç ayrıntı dışında çalışmanın tamamının Moskovalı estetikçiler tarafından göz ardı edilmesi esef vericidir. Bu çalışma, konuyla ilgili diğer araştırma ve değerlendirme kitaplarından her yönüyle farklı değerli bir eserdir. (s.23)

T. Askarov'un bu eseriyle ilgili Bulgar Filozof İvan Dajadev yazmış olduğu 'Sanatsal Şartlılık' adlı kitabında (Sofya, 1972) 'T. Askarov'un 'Sanatsal Şartlılığın Estetik Temeli' kitabı (1966) teorik yönü güçlü, ilginç ve güncel bir çalışmadır' der (s.8)

Akademisyen A. Erkebayev, 'Kırgız Olmanın Özellikleri' adlı uzun makalesini T. Askarov'a ithaf etmiştir (Eleştiri ve Eleştirmenler, F.: 1986, s.77-93)

Doktora savunması bittikten sonra onlarca yıl akademi dünyasında değişik görevlerde çalışmıştır. 1963-67 yılları arası Kırgız Bilimler Akademisi Felsefe ve Hukuk Enstitüsünde araştırma görevlisi, uzman, 1967'de 'Kırgızistan Madaniyatı' adlı haftalık gazetede baş uzman yardımcısı, 1967-1971 yılları arası Kırgızistan Komünist Partisi Merkez Komitesi, kültür bölümü başkan vekili, propaganda bölümü başkan yardımcısı olarak görev yapmıştır. 1971-1986 yılları arası da Kırgızistan Yazarlar Birliği Başkanı ve SSCB Yazarlar Birliği sekreteri olarak görev yapmıştır.

1986'dan itibaren Kırgız Bilimler Akademisi Felsefe ve Hukuk Enstitüsü Bölüm başkanı ve baş araştırma görevlisi olarak çalışır. Halen Felsefe Tarihi Bölüm Başkanlığını yürütmektedir. Tendik Askarov bilimsel işlerin yanısıra verilen devlet görevlerini de layıkıyla yerine getirmiştir. Kırgız SSCB yüksek kurulunun IV. Toplantısında (8, 9, 10, 11) millet vekili seçilmiştir.

1980-85 yılları arası Kırgız SSCB yüksek kurulu başkanlığını yapmış ve 1976-1986 yılları arasında da Kırgızistan Komünist Partisi Merkez Komite üyesi seçilmiştir. 'Drujba narodov', 'Znak poçeta' madalyaları ve Kırgız SSCB ödülleri almıştır. Ayrıca kendisine 'Kırgız Cumhuriyeti kültürüne katkılarından dolayı onur ödülü verilmiştir (1995)

1993 yılında felsefe bilimleri anabilim dalında profesörlük tezini başarıyla savunmuştur.

Profesörlük tezinde maddi diyalektik kategorileri, kanun ve prensipleri, sanatsal yeteneğin doğasını ve özellikleri ele almıştır. Zıtlıkların birliği ve aralarındaki mücadele, teklik ile genelin ilişkileri, sanatta geçmişi daha önceden ilk önce yansıtmanın kuralları, katarsis estetik değerlendirmenin aşamaları vb. Bütün bu ve buna benzer problemlerin bilimsel metodolojik analizi ve sonuçları Kırgızistan ve Kazakistan Cumhuriyetlerinin filozofları tarafından en üst düzeyde takdir edilmiştir.

'XIX-XX. Yüzyıl Rusya'nın Filozofları' adlı büyük ansiklopedik sözlükte (Moskova 2000) Kırgızistan'dan yalnız üç filozofa yer verilmiştir. Bunlardan biri de Tendik Askarovdur. Danışmanlığını yaptığı öğrencilerinden biri doktorasını üçü de yüksek lisans tezini savunmuşlardır.

2000 yılında Kırgız Bilimler Akademisi korespondenti (Ord. Prof. Dr. Adayı) üyeliğine seçilmiştir. Üç yüzden fazla yayını vardır. Bunlardan dokuzu monografi, dört makaleler mecmuası ve dokuz broşürü yer almaktadır. Eserlerinin bazıları yabancı dilde (İngilizce, Almanca, Fransızca, İspanyolca vb.) basılmıştır. Ayrıca kendisiyle ilgili, Kırgızistan, Rusya ve SSCB'nin diğer ülkelerinin gazete bilimsel dergi ve kitaplarında ünlü filozof ve edebiyat eleştirmenlerinin makaleleri, bilimsel değerlendirmeleri yayımlanmıştır.

Tendik Askarov çalışmalarına devam etmekte olup son üç yıl içerisinde yayımladığı 'Görüntülü Düşüncenin Sınırsızlığı' (2000), 'Sözlü Edebiyatın Estetik Analizi' (2001) monografi çalışmalarını örnek gösterebiliriz. Bu eserinde ünlü şair Süyünbay Eraliyev'in şiirlerinin estetik yönünü inceleyen bilim adamı Kırgız nazım türünün XX. Asrın ikinci yarısından itibaren olumlu bir gelişme gösterdiğini vurgular. Aynı zamanda kültür değerlerini estetik açıdan analiz metodolojisine yönelik problemler, estetik ölçü, ölçütler, bilimsel araştırmaların entegrel, felsefi değerleri üzerinde yoğun bir şekilde çalışmalarına devam etmektedir.

Cengiz Aytmatov, Tölögön Kasımbekov, Kubanıçbek Malikov, Nasriddin Baytemirov, Rayhan Şükürbekov, Aalı Tokombayev gibi usta kalemlerin yer aldığı Kırgızistan Yazarlar Birliğinin Başkanlığına daha otuz iki yaşındayken getirilen ve on beş sene bu görevi yürüten Tendik Askarov'la ilgili merhum Tügölbay Sıgdıkbekov şunları söyler:

Kırgız klasikleri arasında yer alan, biz yazar ve şairlerin başkanlığına çocuk yaşta birisinin geldiğini öğrenince doğrusu şaşırımdım. Çünkü yazar çizer takımı kaprislidir. Her birimizin bir diğeriyle sorunları olan bir ortamda bu işin üstesinden gelmek er kişinin kârı değil diye düşünüyordum. Ancak bu genç, yazarlar birliğindeki hiçbir yazara haksızlık etmemiş, herkese

eşit davranmıştır. Onun zamanında huzurlu bir yazarlar birliği olmuştur. Tendik genç olmasına rağmen, bilimi, kültürü ve adaletli kişiliğiyle hepimizin takdirini kazanmıştır.

Yazmış olduğu makale ve kitapları, felsefe ve edebiyatla ilişkili monografileri 'ruhun fenomenolijisi' kabul edilmektedir. Dil ve edebiyatın estetik yönü; biçembilim, üslup ve retorikten daha üst düzey metodolojik analiz ve değerlendirmeyi gerektirir. Meseleye bu yönden baktığımızda Tendik Askarov, Kırgızların Jean Paul Sartr'ı dersek yanılmış olmayız.

[*] Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesi, Türk Dili Öğretim Görevlisi, Bişkek, Kırgızistan